Lukukeskus – Läscentrum
Linnunlauluntie 7
Helsinki 00530
ilmi.villacis@lukukeskus.fi
+358 408305936

LAUSUNTO 11.10.2017

Eduskunnan sivistys- ja tiedejaostolle

Asia: HE 106/2017 vp Hallituksen esitys eduskunnalle valtion talousarvioksi vuodelle 2018
Teema: Toimenpiteet luku- ja kirjoitustaidon parantamiseksi

Lukukeskus on kolmannen sektorin toimija, joka toimii linkkinä julkisen ja yksityisen sektorin välillä. Lukukeskus on lukemisen ja lukutaidon asiantuntija, jolla on hyvä yleiskuva lukutaidosta, sen haasteista ja toimintaympäristöstä.

Lukukeskus tukee äidinkielen opettajien liiton ehdotuksia lukemisen kärkihankkeen perustamisesta, Lukevasta koulusta, koulukirjastojen tukemisesta sekä koulujen ja kirjastojen yhteistyöstä. Luku- ja kirjoitustaidon parantamiseen tarvitaan pitkäjänteisyyttä ja tiivistä yhteistyöstä kaikkien toimijoiden välillä. Suomessa ongelmat luku- ja kirjoitustaidossa keskittyvät heikoimpiin lukijoihin, joiden määrä on lisääntynyt huomattavasti viimeisen 15 vuoden aikana. Lukutaidon polarisoitumisen pysäyttämiseksi tarvitaan toimenpiteitä kaikille ikäryhmille. Vaikka lapset ovat huomion keskipisteessä, heidän lukutaidon taso riippuu aikuisista. Jos luku- ja kirjoitustaidon parantamiseen halutaan satsata, täytyy kiinnittää huomiota koko ihmisen elinkaareen.

Lukukeskus ehdottaa luku- ja kirjoitustaidon parantamiseksi seuraavia toimenpiteitä, joiden keskiössä on Lukukeskuksen oma asiantuntemus ja hyvät yhteistyöverkostot:

1. **Kaikkien vanhempien Suomessa taustasta ja kielestä riippumatta on saatava tietoa lukemisen merkityksestä jo lapsen syntymästä lähtien**

Jotta Suomessa asuvien lukutaito säilyisi korkealla tasolla, pitää tietoa lukemisesta saada vanhempien käyttöön jo ennen lapsen syntymää tai heti sen jälkeen. Neuvoloiden henkilökuntaa pitää ohjeistaa antamaan vanhemmille relevanttia tietoa luku- ja kirjoitustaidon merkityksestä. Kuntia (maakuntia) tulee sitouttaa vakiinnuttamaan tiedon jakaminen neuvoloiden kautta kaikkialla Suomessa. Muista Euroopan maista ainakin Saksassa ja Iso-Britanniassa pidetään huolta siitä, että vanhemmat saavat tietoa, ohjeita ja materiaaleja lapselle lukemiseksi säännöllisesti terveystarkastuksen yhteydessä. Suomessa vastaavia materiaaleja jaettiin neuvoloissa laajalti viimeksi 35 vuotta sitten (30-vuotiaat ovatkin vielä tämän päivän hyviä lukijoita). Silloinkin materiaalit tuotettiin Lukukeskuksessa (silloinen Kirjailijakeskus).

Lukukeskus on pitkällä edistäessään neuvoloiden kautta tapahtuvaa vanhempien lukemaan innostamista. Hankkeesta on tehty tiivis pilottiselvitys. Lukukeskuksella on tarjottavana monipuoliset materiaalit, joita on testattu yli kymmenellä paikkakunnalla hyvin tuloksin ja jaettu 10 000 kpl. Materiaaleilla halutaan tavoittaa kaikki vanhemmat Suomessa taustasta, paikkakunnasta tai kielestä riippumatta. Neuvoloiden, perhe- ja varhaiskasvatuksen henkilökunnalle jaetaan ohjeet materiaalien käyttöä varten. Materiaalien tukena on verkkosivu www.luelapselle.fi ja muita viestintäpalveluja. Materiaalit tuotetaan Suomessa eniten puhutuilla kielillä.

Lukukeskus ehdottaa kolmen vuoden lukutiedon jakamisen pilottihanketta, minkä jälkeen toimintamalli vakiintuu kaikkien neuvoloiden käyttöön sillä tavalla, ettei siihen tarvita erillistä panostusta. Hankkeen toteuttaminen edellyttää seuraavia toimenpiteitä ja rahoitusta.

Ehdotus:

> Lukukeskuksen asiantuntemuksella tuottamat materiaalit jaetaan kaikkiin Suomen neuvoloihin ja henkilökuntaa ohjeistetaan käyttämään niitä. Kirjastot ja päiväkodit voivat tilata materiaaleja tarpeen mukaan. Samaan aikaan viestitään aktiivisesti kohderyhmälle, medialle ja vaikuttajille. Tähänastiset viestintätoimenpiteet ovat tavoittaneet jo laajan yleisön – lapselle lukemisesta on kerrottu mediassa viime vuonna enemmän kuin koskaan aikaisemmin.
>
> Kustannukset ovat **ensimmäisenä vuonna 100 000 euroa** (sisältäen ohjeistuksen, viestinnän, paino- ja jakelukulut ja hallinnon). Jotta käytäntö vakiintuisi, tukea tarvitaan kolmena peräkkäisenä vuotena. Seuraavina kahtena vuonna kustannukset ovat **60 000 euroa vuodessa (1e/lapsi)**. Sen jälkeen hankkeen ei pitäisi aiheuttaa lisäkustannuksia vaan kunnat korvaavat materiaali- ja hallintokulut.

Tiedon jakamiseksi pitää luoda pysyvät jakelukanavat ja yhtenäiset toimintamallit. Kunnat (tai maakunnat) sitoutuvat huolehtimaan siitä, että materiaalit tilataan neuvoloihin koko ikäluokalle jaettavaksi myös jatkossa. Myös jatkuva vaikuttavuuden seuraaminen on erittäin tärkeää. Yhteistyöhön kirjaston, neuvoloiden ja perhe- ja varhaiskasvattajien välillä pitää panostaa, koska se tukee perheiden lukukasvatusta.

Vain 25 % suomalaisvanhemmista lukee usein lapsilleen (PIRLS-tutkimus 2011). Pohja lukuharrastukselle ja -taidolle luodaan kuitenkin jo varhaislapsuudessa. Vanhempien merkitys lapsen lukutaidolle on ratkaisevinta ennen kuin lapsi oppii itse lukemaan. Lapselle lukeminen parantaa tutkimusten mukaan huomattavasti lapsen edellytyksiä pärjätä elämässä.

Lapselle lukemisella on yhteys parempaan koulumenestykseen ja koulumyönteisyyteen. Saksalaisen lukututkimuksen mukaan kouluun menivät mielellään 83% niistä lapsista joille luettiin päivittäin, mutta vain 43% niistä lapsista joille luettiin harvoin. Myös lapsen sanavarasto kasvaa ja monipuolistuu. Lapsuudessa omaksutut lukemisen tavat ja aktiivisuus vaikuttavat merkittävästi tuleviin lukutottumuksiin. Lapsen sosiaalisuus, mielikuvitus, eläytymiskyky ja empaattisuus vahvistuvat.

2. Jokaisen koululaisen on kohdattava kirjailija joko koulussa tai kirjastossa

Kyselyt opettajille ovat osoittaneet, että kirjailijavierailu on tehokas keino lisätä lukuintoa ja tärkeä tuki opettajalle. Kouluissa äidinkielen tuntien lisäksi ilmiöpohjaisen opetuksen lisääntyessä eri oppiaineet voivat hyödyntää vierailua innoittajana. Vuonna 2016 kirjailijan kohtasi Lukukeskuksen kautta 56 000 henkilöä, enimmäkseen lapsia ja nuoria. Selvitysten ja opettajilta saamamme palautteen mukaan yläkoulunsa juuri aloittavat nuoret ovat elämänvaiheessa, jossa lukeminen jää helposti pois nuoren arjesta. Samaa on huomattu tapahtuvan aiemmin neljäs-viidesluokkalaisille.

Suurin este kirjailijavierailujen toteuttamiselle tasa-arvoisesti on niiden hinta. Kirjailijavierailu maksaa tilaajalle 250 euroa ja työpajan muodossa 300 euroa. Sen lisäksi peritään palvelumaksu 50 euroa, joka on pysynyt samana 14 vuotta ja kattaa n. 20 % vierailujen järjestämisestä aiheutuvista kustannuksista. Ilman OKM:n myöntämää toiminta-avustusta tämä toiminta ei olisi mahdollista tässä mittakaavassa. Silti osalla kouluista vierailutoive on saavuttamattomissa pienten resurssien vuoksi. Kirjailijavierailujen normaalin

toiminnan lisäksi tarvitaan pitkäjänteisesti toteutettuja tuettuja vierailuhankkeita, jotka työllistävät laajemman joukon kirjailijoita ja lisäävät vierailupalvelun saavutettavuutta.

Lukukeskus toteutti vuosina 2013-2014 hankkeen *Kirjailija joka kouluun*, joka vastaa *Konsertti joka kouluun* -hanketta, mikä saa jatkuvaa julkista tukea. Siinä kirjailijat kiersivät syrjäseutuja ja heikommassa asemassa olevia kouluja ja kunta maksoi 1e/oppilas. Sittemmin hanketta on voitu jatkaa varojen puutteessa vain ruotsinkielisillä alueilla ruotsinkielisten säätiöiden tuella. Suomenkielisestä *Kirjailija joka kouluun* -hankkeesta on tehty vaikuttavuusselvitys ja sen jatkoa on odotettu.

Ehdotus:

> Lukukeskus ehdottaa *Kirjailija joka kouluun* -hankkeen laajentamista ja uuden toimintamallin pilotoimista kolmen vuoden aikana. Kirjailijavierailut suunnataan ensisijaisesti heikommissa asemassa olevien koulujen seitsemänsille luokille eri puolille Suomea ja suomalaisille kouluille maailmalla. Pyrkimyksenä on sytyttää ja pitää yllä nuoren lukuintoa varsinkin yläkoulun alkaessa. Mukaan otetaan myös virtuaalivierailut suuremman joukon tavoittamiseksi ja Suomen ulkopuolella sijaitsevien suomalaiskoululaisten tavoittamiseksi.
>
> Vierailun yhteyteen tuotetaan sitä tukevaa, lukutaidon opetusta syventävää materiaalia ja vierailun vaikutusta seurataan erillisellä selvityksellä. Jotta mukaan saataisiin laajempi joukko kouluja, vierailut olisivat vaikutuksiltaan pitkäkestoisempia ja vaikuttavuus suurempi, kustannukset ovat **150 000 euroa vuodessa tavoittaen vähintäään 20 000 koululaista eli 7,5 euroa/oppilas** + kunnan maksama 1 euro/oppilas (sisältäen kirjailijoiden palkkiot, matkat, virtuaalivierailuihin tarvittavan tekniikan, muut materiaalit ja hallintokulut).

Kirjailijavierailu on myös tärkeä toimeentulolähde kirjailijalle. Lukukeskuksen kirjailijavierailujen asiakaslähtöisessä tilaajapalvelussa 800 kirjailijaa odottaa vierailukutsua. Lukukeskuksen kautta toteutuu runsaat 1000 vierailua vuodessa ja vuonna 2016 Lukukeskus tilitti kirjailijoille 260 000 euroa. Uusi hanke **lisäisi vuositasolla noin 200 kirjailijan toimeentuloa.**

3. Lukutaito syrjäytymisen ehkäisijänä

Lukukeskus pitää tärkeänä erityistoimenpiteiden kohdistamista syrjäseuduille sekä syrjäytymisvaarassa oleville kantasuomalaisille ja maahanmuuttajataustaisille lapsille ja nuorille. Myös suomalaisten aikuisten lukutaito on heikentynyt – Suomessa on 370 000 lukemisen ja kirjoittamisen kanssa kamppailevaa aikuista. Heikko lukutaito voi olla sekä syrjäytymisen syy että seuraus. **Lukukeskus ehdottaa, että syrjäytymisen ja lukutaidon syy-seuraussuhdetta selvitetään.**

Tähän liittyen Lukukeskus tukee erityisesti ÄOL:n ehdottamia toimenpiteitä ammattikoulujen äidinkielen opetuksen riittäväksi takaamiseksi. Lukukeskus toteuttaa yritysrahoituksella vuonna 2017 ammatillisten oppilaitosten tekniikan alan opiskelijoille (yli 80% nuoria miehiä) 100 lukutaitotyöpajaa. Hankkeen yhteydessä on huomattu, miten valtava merkitys on sillä, että nuorten lukutaitoa tuetaan osana ammattiopetusta.